

ҲАРБӢЙ ЖИНОЯТЛАРГА ОИД ИШЛАРНИ АПЕЛЛЯЦИЯ ИНСТАНЦИЯСИ СУДИДА КЎРИШ ТАРТИБИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7769257>

ELSEVIER

Foundation of Advanced Research Scholars

Received: 22-03-2023

Accepted: 22-03-2023

Published: 22-03-2023

Обидов Рахимжон Обидович

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети Жиноий-
ҳуқуқий фанлар кафедраси катта ўқитувчиси

Abstract: Мақолада биринчи инстанция суди қарорлари устидан апелляция тартибида берилган шикоятлар ва билдирилган протестларга асосан жиноят ишларини қайтадан кўриб самарали ҳал этиш масалари ўрганилган.

Keywords: Апелляция, раислик қилувчи, тарафлар, судланувчи, гувоҳ, суд тергови, суд, ҳукм, ажрим, сўрок, далиллар.

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

ПОРЯДОК РАССМОТРЕНИЯ ДЕЛ О ВОЕННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЯХ В СУДЕ АПЕЛЛЯЦИОННОЙ ИНСТАНЦИИ

Обидов Рахимжон Обидович

старший преподаватель кафедры уголовно-правовых дисциплин Университета общественной безопасности
Республики Узбекистан

Foundation of Advanced Research Scholars

Received: 22-03-2023

Accepted: 22-03-2023

Published: 22-03-2023

Abstract: В статье исследуются вопросы эффективного разрешения уголовных дел на основании апелляционных жалоб и протестов на решения суда первой инстанции.

Keywords: Апелляция, председательствующий, стороны, подсудимый, свидетель, судебная следствие, суд, приговор, определение, допрос, доказательства.

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

THE PROCEDURE FOR CONSIDERING CASES OF MILITARY CRIMES IN THE COURT OF APPEAL

Obidov Rakhimjon Obidovich,

Senior Lecturer, Department of Criminal Law Disciplines,
University of Public Security of the Republic of Uzbekistan

Foundation of Advanced Research Scholars

Received: 22-03-2023

Accepted: 22-03-2023

Published: 22-03-2023

Abstract: The article examines the issues of effective resolution of criminal cases on the basis of appeals and protests against the decisions of the court of first instance.

Keywords: Appeal, presiding judge, parties, defendant, witness, court, judicial investigation, verdict, ruling, interrogation, evidence.

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

Мавзунинг долзарблиги: Ҳарбий жиноятларга оид ишларни апелляция инстанцияси судида ўрганишда жиноят процессуал қонуний ҳужжатларига риоя қилган ҳолда жиноят ишларини мазмунан ҳал қилади. Апелляция шикоят (протести) бўйича ҳақиқий ҳолатлар аниқланишининг тўлиқлигини ва жиноят қонуни нормалари тўғри қўлланилганлигини, иш юритишни амалга ошириш чоғида жиноят-процессуал қонун нормаларига риоя этилган-этилмаганлигини, биринчи инстанция суди ҳукмининг, ажримининг қонунийлиги, асослилиги ва адолатлилигини ишда мавжуд бўлган ва апелляция инстанцияси суди томонидан қўшимча равишда текширилган далиллар бўйича текширилиши таъкидланган.

Апелляция инстанцияси судида ишни кўриш муддатларида

Апелляция инстанцияси суди жиноят ишини иш шикоят ёки протест билан бирга келиб тушган кундан эътиборан ўн беш суткадан кечиктирмай кўришга киришиши кераклиги, иш ўта мураккаб бўлган тақдирда ва бошқа алоҳида ҳолларда тегишли суд раиси бу муддатни кўпи билан ўн беш суткага, Ўзбекистон Республикаси Олий суди раиси ёки унинг ўринбосари эса кўпи билан бир ойга узайтириши мумкинлиги, ишни кўриш муддати узайтирилганлиги ҳақида жиноят процессининг манфаатдор иштирокчилари хабардор қилиниши кераклиги, апелляция инстанцияси суди томонидан жиноят ишини кўриш давомийлигини уни кўриш бошланган кундан эътиборан икки ойдан ошмаслиги кераклиги таъкидланган.

Апелляция инстанцияси суди мажлисини тайинлаш ва тайёрлаш

Судья апелляция шикояти, протести билан келиб тушган жиноят ишини ўрганиб, суд мажлисини тайинлаш тўғрисида етти сутка ичида ажрим чиқарилиши ва унда қуйидаги масалалар ҳал этилиши кўрсатилган:

1) жиноят ишини кўриб чиқиш жойи, санаси ва бошланиш вақти тўғрисидаги;

2) тарафларни, шунингдек гувоҳларни, экспертларни ва бошқа шахсларни суд мажлисига чақириш, шикоятда, протестда кўрсатилган қўшимча далилларни, агар мазкур илтимосномани асосли деб топса, талаб қилиб олиш тўғрисидаги;

3) ЖПКнинг 19-моддасида назарда тутилган ҳолларда жиноят ишини ёпиқ суд мажлисида кўриш тўғрисидаги;

4) камоқда ёки уй қамоғида сақланаётган маҳкумнинг суд мажлисида иштирок этиши тўғрисидаги.

Ажрим чиқарилган кундан эътиборан уч сутка ичида процесс иштирокчиларига суд мажлиси тайинланганлиги ҳақида хабарнома юборилиши белгиланган.

Агар жиноят ишени ўрганиш чоғида биринчи инстанция суди томонидан ЖПК 4976-моддаси 2 қисмининг талаблари бажарилмаганлиги аниқланса, судья апелляция инстанцияси судида ишени кўриб чиқишга монелик қилувчи ҳолатларни бартараф этиш учун жиноят ишени шу судга қайтариши лозимлиги кўрсатилган.

Тарафларнинг апелляция инстанцияси суди мажлисида иштирок этиши

Апелляция инстанцияси суди мажлисида қуйидагилар иштирок этиши шарт:

1) тегишинча Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоят, Тошкент шаҳар прокурори, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий прокурори томонидан ваколат берилган прокурор;

2) маҳкум, оқланган шахс ёки ўзига нисбатан жиноят иши тугатилган шахс – мазкур шахс суд мажлисида иштирок этиш тўғрисида илтимоснома берган ёки суд мазкур шахснинг суд мажлисида иштирок этишини зарур деб топган ҳолларда;

3) ҳимоячи – ЖПКнинг 51 ва 52-моддаларида кўрсатилган ҳолларда.

Қамоқда ёки уй қамоғида сақланаётган ва апелляция шикоятини (протестини) кўриб чиқишда ҳозир бўлиш истагини билдирган маҳкумга суд мажлисида бевосита ёки видеоконференцалоқа тизимидан фойдаланиш орқали иштирок этиш ҳуқуқи таъминланади.

Апелляция инстанцияси судида жиноят ишени кўриш тартиби

Апелляция инстанцияси судида жиноят иши биринчи инстанция судида иш юритиш қоидалари бўйича, Жиноят процессуал кодексига назарда тутилган қоидалар инобатга олинган ҳолда кўрилади.

Раислик қилувчи суд мажлисини очади ҳамда қандай жиноят иши ва кимнинг апелляция шикояти, протести бўйича кўрилишини эълон қилади.

Раислик қилувчи суд таркибини эълон қилади, прокурорнинг, ҳимоячининг, суд мажлиси котибининг ва, агар суд мажлисида иштирок этаётган бўлса, таржимоннинг фамилияси, исмини ва отасининг исмини маълум қилади.

Апелляция инстанцияси суди мажлисининг жойи, санаси ва вақти тўғрисида ўз вақтида хабардор қилинган шахсларнинг келмаганлиги жиноят ишени кўришга монелик қилмайди, бундан суд мажлисида иштирок этиши шарт бўлган шахслар мустасно.

Раислик қилувчи ҳозир бўлган жиноят процесси иштирокчиларига уларнинг ҳуқуқларини тушунтиради ва уларда рад қилишга оид арзлар ва илтимосномалар бор-йўқлигини, апелляция шикоятида, протестида баён

этилган илтимосларни қувватлашини ёки қувватламаслигини аниқлайди. Бундай илтимослар мавжуд бўлганда суд улар бўйича ажрим чиқаради.

Суд муҳокамаси судьялардан бирининг маърузаси билан бошланади. У биринчи инстанция суди ҳукмининг ёки ажримининг мазмунини, апелляция шикоятининг, протестининг мазмунини ва унга қарши эътирозларнинг моҳиятини қисқача баён этади.

Раислик қилувчи апелляция шикояти берган шахсга, апелляция шикояти ва протести кимга нисбатан берилган бўлса ўша шахсга, уларнинг ҳимоячилари ва вакилларига, сўнгра эса прокурорга сўз беради. Иш бўйича бир нечта шикоят мавжуд бўлган тақдирда, сўзга чиқиш навбати суд томонидан тарафларнинг фикри инобатга олинган ҳолда белгиланади. Агар берилган апелляция шикоятлари орасида прокурорнинг апелляция протести бўлса, сўз биринчи навбатда унга берилади.

Суд тарафларнинг сўзларини эшитиб, ҳукмининг қонунийлиги, асослилиги ва адолатлилигини лозим даражада текшириб кўришни таъминлаш заруратидан келиб чиқиб, бевосита суд мажлисида текшириладиган далиллар ҳажмини аниқлаш тўғрисида; суд мажлисига судланувчини, жабрланувчиларни, гувоҳларни, экспертлар ва зарурат бўлса, бошқа шахсларни чақириш ҳақида; судланувчига нисбатан эҳтиёт чорасини сақлаб қолиш, танлаш, бекор қилиш ёки ўзгартириш тўғрисида қарор қабул қилади.

Шундан кейин суд суд мажлисига чақирилган судланувчини, гувоҳларни, жабрланувчиларни сўроқ қилиш йўли билан далилларни текширишга, шунингдек тарафларнинг илтимоси бўйича ҳамда ўзининг ташаббуси билан ҳужжатларни, баённомаларни ва ишга оид бошқа материалларни ўқиб эшиттиришга киришади. Далилларни текшириш тартиби тарафларнинг фикрлари инобатга олинган ҳолда суд томонидан белгиланади. Тарафлар апелляция инстанцияси судига апелляция шикоятида, протестида келтирилган важларни тасдиқлаб ёки инкор этиб, қўшимча материаллар тақдим этишга ҳақли.

Биринчи инстанция судида сўроқ қилинган гувоҳлар, агар суд буни зарур деб топса, апелляция инстанцияси судида сўроқ қилинадилар.

Тарафларнинг далилларни, шу жумладан биринчи инстанция суди томонидан текширилмаган далилларни текшириш тўғрисидаги ва суд мажлисига гувоҳлар, экспертларни ҳамда бошқа шахсларни чақириш тўғрисидаги илтимосномалари ЖПК 438-моддасининг биринчи ва иккинчи қисмларида белгиланган тартибда суд томонидан ҳал этилади. Бунда суд илтимосномани қаноатлантиришни фақат у биринчи инстанция суди томонидан қаноатлантирилмаганлигига асосланиб рад этишга ҳақли эмас.

Биринчи инстанция суди томонидан текширилмаган далиллар (янги далиллар) суд томонидан қабул қилинади, бунда уларни текшириш тўғрисида илтимоснома берган шахс ўзига боғлиқ бўлмаган сабабларга кўра бу далилларни биринчи инстанция судига тақдим этишга имконияти бўлмаганлигини асослаб бериши керак.

Апелляция инстанцияси суди далилларни видеоконференцалока тизимларидан фойдаланган ҳолда текширишга ҳақли.

Суд тергови тугаллангач, суд тарафлардан суд терговига кўшимча қилиш юзасидан илтимослари бор-йўқлигини суриштиради. Суд бу илтимосларни ҳал этади ва шундан кейин тарафларнинг музокараларига ўтади.

Тарафларнинг музокаралари ва судланувчининг охириги сўзи

Суд музокаралари ЖПКнинг 449-моддаси қоидалари асосида ўтказилади, бунда шикоят, протест берган шахс биринчи бўлиб сўзга чиқади.

Тарафларнинг музокаралари тамом бўлганидан кейин раислик қилувчи судланувчига, агар у суд мажлисида иштирок этаётган бўлса, охириги сўз беради, шундан кейин суд қарор чиқариш учун маслаҳатхонага киради.

Ҳукми бекор қилиш ёки ўзгартириш асослари

Ҳукми бекор қилиш ёки ўзгартириш учун қуйидагилар асос бўлади:

- 1) суд терговининг тўлиқ эмаслиги ёки бир ёқлама олиб борилганлиги;
- 2) суднинг ҳукмида баён қилинган суд хулосалари ишнинг ҳақиқий ҳолатларига мувофиқ келмаслиги;
- 3) ЖПК нормаларининг жиддий равишда бузилганлиги;
- 4) Жиноят кодекси нормаларининг нотўғри қўлланилганлиги;
- 5) жазонинг адолатсизлиги.

Суд терговининг тўлиқ эмаслиги ва бир ёқламалиги

Суд тергови қуйидаги ҳолларда тўлиқ эмас ва бир ёқлама деб топилади, башарти иш бўйича:

- 1) ЖПКнинг 82 – 84-моддаларида кўрсатилган ҳолатлар етарлича тўлиқ аниқланмаган бўлса;
- 2) кўрсатувлари ишни ҳал қилиш учун жиддий аҳамиятга эга бўлган шахслар сўроқ қилинмаган бўлса;
- 3) ўтказилиши шарт бўлган экспертиза ўтказилмаган бўлса;
- 4) иш учун жиддий аҳамиятга эга бўлган ҳужжатлар ёки ашёвий далиллар талаб қилиб олинмаган бўлса;
- 5) натижалари иш учун аҳамиятга эга бўлиши мумкин бўлган бошқа тергов ҳаракатлари ўтказилмаган бўлса;

б) ишни янгитдан апелляция тартибида кўриш учун юборган кассация инстанцияси судининг ажримда кўрсатилган ҳолатлар текширилмаган бўлса.

Ҳукмда баён қилинган суд хулосаларининг ишнинг ҳақиқий ҳолатларига мувофиқ келмаслиги

Қуйидаги ҳолларда суд ҳукми жиноят ишининг ҳақиқий ҳолатларига мувофиқ эмас деб эътироф этилади, агар:

1) суд хулосалари суд мажлисида кўрилган далиллар билан тасдиқланмаган бўлса;

2) суд ўз хулосасига жиддий таъсир қилиши мумкин бўлган ҳолатларни ҳисобга олмаган бўлса;

3) иш учун муҳим аҳамиятга эга бўлган ҳолатларга нисбатан бир-бирига зид далиллар мавжуд бўлгани ҳолда, суд қайси сабабларга кўра далиллардан баъзиларини ишонарли деб топиб, бошқаларини рад этганлиги ҳукмда кўрсатилмаган бўлса;

4) суднинг ҳукмида баён этилган хулосаларда жиддий зиддиятлар мавжуд бўлиб, улар судланувчининг айблилиги тўғрисидаги масалани ҳал қилишга, Жиноят кодекси нормаларини тўғри қўллашга ёки жазо чорасини белгилашга таъсир кўрсатган бўлса ёки таъсир кўрсатиши мумкин бўлса.

Жиноят-процессуал қонун нормаларининг жиддий бузилишлари

Процесс иштирокчиларини қонун билан қафолатланган ҳуқуқлардан маҳрум қилган ёки бу ҳуқуқларни чеклаган ёхуд суд ишнинг ҳар томонлама кўриб чиқишига бошқача тарзда ҳалал берган ҳамда қонуний, асосли ва адолатли ҳукм чиқаришга таъсир қилган ёки таъсир қилиши мумкин бўлган қоидабузарликлар ЖПК нормаларини жиддий бузиш деб эътироф этилади.

Ҳукм қуйидаги ҳолларда бекор қилиниши керак, агар:

1) ҳукми қонунга ҳилоф таркибдаги суд чиқарган бўлса;

2) судьянинг ҳукми яқка ўзи чиқариши тартиби ёки ҳукм чиқаришда судьялар маслаҳатлашувининг сир сақланиши бузилган бўлса;

3) иш судланувчи йўқлигида кўрилган бўлса, бундан ЖПК 410-моддасининг учинчи қисмида назарда тутилган ҳол мустасно;

4) суриштирув ёки дастлабки тергов тамомланганидан сўнг айбланувчи ишдаги барча материаллар билан таништирилмаган ва бу қоидабузарлик ҳукм чиқарган суд томонидан бартараф этилмаган бўлса;

5) ҳимоячиси бўлмаган судланувчига ҳимоя нутқи учун сўз берилмаган бўлса;

6) судланувчига охириги сўз берилмаган бўлса;

7) судланувчининг она тилидан ва таржимон хизматидан фойдаланиш ҳуқуқи бузилган бўлса;

8) қонунга кўра ҳимоячининг иштироки шарт бўлса-ю, иш унинг иштирокисиз тергов қилинган ёки кўриб чиқилган бўлса;

9) ишни юритишни истисно этадиган ҳолатлар бўла туриб, суриштирув, дастлабки тергов ва суд муҳокамаси ўтказилган бўлса;

10) суд мажлиси баённомаси ишга тикилмаган ёхуд имзоланмаган бўлса.

Жиноят кодекси нормаларининг нотўғри қўлланилиши

Қуйидагилар Жиноят кодекси нормаларининг нотўғри қўлланилиши деб эътироф этилади:

1) Жиноят кодекси Умумий қисми моддалари талабларининг бузилганлиги;

2) жиноятнинг Жиноят кодексининг қўлланилиши керак бўлган моддаси (модданинг қисми, банди) ўрнига бошқа моддаси (модданинг қисми, банди) билан тавсифланганлиги;

3) маҳкумга Жиноят кодексининг мазкур моддасида назарда тутилмаган жазо тури ва меъёри тайинланганлиги.

Жазонинг адолатсизлиги

Жазо жиноятнинг оғирлигига, маҳкумнинг шахсига номувофиқ бўлса ёки Жиноят кодекси Махсус қисмининг тегишли моддасида назарда тутилган доирадан четга чиқмасдан тайинланган бўлса-да, бироқ тури ёки миқдори бўйича ўта енгил ёки ўта оғир бўлса адолатсиз ҳисобланади.

Апелляция инстанцияси судида жиноят ишини кўриш чегараси

Суд жиноят ишини апелляция тартибида кўришда апелляция шикоят, протести важлари билан чегараланмайди ва ишни барча маҳкумларга, шу жумладан апелляция шикояти бермаган шахсларга ёки ўзига нисбатан шикоят, протест берилмаган маҳкумларга нисбатан ҳам тўла ҳажмда текширади.

Апелляция инстанцияси суди қарор қабул қилиш чоғида биринчи инстанция суди томонидан текширилган далилларни ҳам, апелляция инстанцияси судига тарафлар томонидан тақдим этилган ёки у томонидан талаб қилиб олинган ва текшириб чиқилган янги далилларни ҳам эътиборга олади.

Агар биринчи инстанция суди томонидан суд терговининг тўлиқ эмаслигига ёки бир ёқламалилигига ёхуд процессуал бузилишларга йўл қўйилган бўлса, апелляция инстанцияси суди тўлиқ ёки қисман суд терговини ўтказиш йўли билан бўшлиқларнинг ўрнини тўлдириш, процессуал бузилишларни бартараф этиш чораларини кўради. Шу мақсадда апелляция инстанция суди:

1) ишни ҳал қилиш учун аҳамиятга эга бўлган ҳужжатларни тарафларнинг илтимосига кўра талаб қилиб олишга;

2) зарур суд экспертизасини тайинлашга;

3) суд мажлисига кўшимча гувоҳларни, экспертларни, мутахассисларни чақиришга ва сўроқ қилишга, тарафлар томонидан тақдим этилган ёки уларнинг илтимосига кўра суд томонидан талаб қилиб олинган ёзма, ашёвий далилларни ва бошқа далилларни текширишга;

4) биринчи инстанция суди томонидан текширилган далилларни мақбул эмас деб топишга ва уларни далиллар мажмуидан чиқариб ташлашга;

5) биринчи инстанция суди томонидан мақбул эмас деб топилганлиги учун далиллар мажмуидан чиқариб ташланган далилларни мақбул далиллар деб топишга ва уларни текширишга;

6) фуқаровий даъвога тааллуқли бўлган ҳолатларни текширишга ва фуқаровий даъво бўйича қарор қабул қилишга;

7) иш материаллари тўла, ҳар томонлама ва ҳолисона текшириб чиқилишини таъминлаш учун зарур бўлган бошқа ҳаракатларни бажаришга ҳақли.

Апелляция инстанцияси суди асослар мавжуд бўлганда маҳкумни ўта хавфли рецидивист деб топишга, унга жазони ижро этиш колониясининг каттиқроқ тартибли турини белгилашга, жиноят туфайли етказилган зарарнинг миқдорини кўпайтиришга ҳақли.

Апелляция инстанцияси судининг ваколатлари

Апелляция инстанцияси суди жиноят ишини кўриш натижаларига кўра қуйидаги қарорлардан бирини қабул қилади:

1) ҳукмни ўзгаришсиз, апелляция шикоятини, протестини эса каноатлангирмасдан қолдириш тўғрисида;

2) айблов ҳукмини бекор қилиш ва оқлов ҳукмини чиқариш тўғрисида;

3) айблов ҳукмини бекор қилиш ва янги айблов ҳукмини чиқариш тўғрисида;

4) оқлов ҳукмини бекор қилиш ва айблов ҳукмини чиқариш тўғрисида;

5) ҳукмни бекор қилиш ва жиноят ишини тугатиш тўғрисида;

6) ЖПКнинг 416 ёки 417-моддаларида назарда тутилган ҳолатлар аниқланганда, айблов ҳукмини бекор қилиш ҳақида ва ишни биринчи инстанция судига юбориш тўғрисида;

7) ҳукмни ўзгартириш тўғрисида;

8) шикоят, протест қайтариб олинган ҳолларда, апелляция тартибида иш юритишни тугатиш тўғрисида.

Ушбу модда биринчи қисмининг 1, 5 – 8-бандларида назарда тутилган ҳолларда апелляция инстанцияси суди ажрим чиқаради.

Ушбу модда биринчи қисмининг 2 – 4-бандларида назарда тутилган ҳолларда, апелляция инстанцияси суди апелляция ҳукмини чиқаради.

Апелляция инстанцияси судининг қарорини эълон қилиш ЖПКнинг 473-моддаси қоидаларига кўра амалга оширилади.

Биринчи инстанция судининг айблов ҳукмини жиноят ишини тугатган ҳолда бекор қилиш

Апелляция инстанцияси суди жиноят ишини кўриб, қуйидаги ҳолларда айблов ҳукмини бекор қилади ва жиноят ишини тугатади, агар:

1) иш бўйича ЖПКнинг 83-моддасида ҳамда 84-моддасининг биринчи ва бешинчи қисмларида назарда тутилган асослар аниқланса;

2) иш бўйича тўшланган далиллар судланувчини айбдор деб топиш учун етарли бўлмаса ва қўшимча далилларни тўшлаш имконияти қолмаган бўлса.

Айблов ҳукмини бекор қилиш ва ишни биринчи инстанция судига юбориш

Агар жиноят ишини апелляция тартибида кўриш чоғида ЖПКнинг 416, 417-моддаларида назарда тутилган ҳолатлар аниқланса, суд прокурорнинг ёки жабрланувчининг, унинг вакилининг ёки маҳкумнинг, унинг ҳимоячисининг, қонуний вакилининг илтимосномасига кўра, судланувчини янги айблов бўйича жинойт жавобгарликка тортиш ёки бошқа шахсни иш бўйича айбланувчи тариқасида ишда иштирок этишга жалб этиш тўғрисидаги илтимосномани қаноатлантириш ҳақида ажрим чиқаради.

Ажримни ижро этиш айблов далолатномасини ёки айблов хулосасини тасдиқлаган прокурорнинг зиммасига юклатилади.

Суднинг ажрими ЖПКнинг 416, 417-моддаларида белгиланган муддатда бажарилмаган ёки прокурорнинг айбловга қўшимча киритиш ёхуд янги шахсни ишда айбланувчи сифатида иштирок этиш учун жалб этиш мумкин эмаслиги тўғрисидаги хулосаси келиб тушган тақдирда, апелляция инстанцияси суди суд муҳокамасини жинойт ишида мавжуд бўлган далиллар асосида давом эттиради.

Маҳкумга янги айблов қўйилган ёки янги шахс айбланувчи сифатида иштирок этиш учун ишга жалб этилган тақдирда апелляция инстанцияси суди айблов ҳукмини бекор қилади ва ишни биринчи инстанция судига янгидан кўриш учун юборади.

Биринчи инстанция суди томонидан иш муҳокамаси умумий асосларда амалга оширилади.

Ҳукми маҳкумнинг, оқланган шахснинг аҳволини оғирлаштириш томонга бекор қилиш

Апелляция инстанцияси суди биринчи инстанция судининг ҳукмини бекор қилишга ва маҳкумга нисбатан жазони кучайтирган ёки унга эълон қилинган айблов доирасида оғирроқ жинойтга оид қонунни қўллаган ҳолда янги айблов ҳукми чиқаришга ҳақли.

Апелляция инстанцияси суди томонидан биринчи инстанция судининг айблов ҳукми маҳқумнинг аҳволини оғирлаштирган ҳолда бекор қилиниши фақат прокурорнинг протестига ёки жабрланувчининг, унинг вакилининг шикоятига кўра янги ҳукм чиқариш орқали амалга оширилиши мумкин.

Биринчи инстанция судининг оқлов ҳукми апелляция инстанцияси суди томонидан фақат прокурорнинг протестига ёки жабрланувчининг, унинг вакилининг судланувчининг оқланиши қонунга хилофлиги ва асосизлиги борасида берилган шикояти бўйича айблов ҳукми чиқарилган ҳолда бекор қилиниши мумкин.

Ҳукми ўзгартириш

Апелляция инстанцияси суди биринчи инстанция судининг айблов ҳукмини ўзгартириш чоғида куйидагиларга ҳақли:

- 1) жазони енгиллаштиришга ёки маҳқумга нисбатан енгилроқ жиноятга оид қонунни қўллашга;
- 2) маҳқумни ўта хавфли рецидивист деб топишга;
- 3) жазони ижро этиш муассасаси турини енгилроғига ёки оғирроғига ўзгартиришга;
- 4) жиноят натижасида етказилган ва қопланиши белгиланган моддий зарар миқдорини, шунингдек маънавий зиённинг компенсацияси миқдорини камайтиришга ёки кўпайтиришга;
- 5) ашёвий далиллар, процессуал чиқимлар тўғрисидаги масалаларни ва бошқа масалаларни ҳал этишга.

Оқлов ҳукмининг оқлов асосларига доир қисми оқланган шахснинг, унинг ҳимоячисининг, қонуний вакилининг шикоятига кўра ўзгартирилиши мумкин.

Апелляция инстанцияси судининг ҳукми ва ажрими

Апелляция инстанцияси судининг ҳукми ЖПКнинг 454 - 477-моддаларида назарда тутилган қоидаларга риоя этилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси номидан чиқарилади.

Апелляция инстанцияси судининг ажримида куйидагилар кўрсатилган бўлиши керак:

- 1) суд ишининг рақами, ажрим чиқарилган сана ва жой;
- 2) суднинг номи ва таркиби, ишни кўришда иштирок этган прокурор ва бошқа шахслар;
- 3) апелляция шикояти ёки протести берган шахс;
- 4) биринчи инстанция судининг шикоят ёки протест берилган ҳукмининг қарор қисми мазмуни;

5) шикоятнинг, протестнинг, ишда иштирок этаётган шахслар эътирозлари ва тушунтиришларининг моҳияти, шунингдек прокурорнинг фикри;

б) шикоят, протест бўйича апелляция инстанцияси судининг қарори.

Шикоят, протест қаноатлантирилмай қолдирилганда апелляция инстанцияси судининг ажримда ҳукм қонуний, асосли ва адолатли деб, биринчи инстанция судининг ажрими қонуний ҳамда асосли деб топилганлигининг, шикоят ёки протест эса қаноатлантирилмасдан қолдирилганлигининг асослари кўрсатилиши керак.

Ҳукм, ажрим бекор қилинган ёки ўзгартирилган тақдирда, апелляция инстанцияси судининг ажримда қонуннинг қайси нормалари талаблари бузилганлиги ва бекор қилинаётган ёки ўзгартирилаётган қарорнинг асосизлиги нимадан иборат эканлиги кўрсатилиши керак.

Апелляция инстанцияси суди қарор қабул қилиш чоғида биринчи инстанция суди томонидан текширилган далиллар ва апелляция инстанцияси суди томонидан текширилган янги далилларга асосланиши мумкин.

Апелляция инстанцияси судининг ажрими суднинг бутун таркиби томонидан имзоланади. Овоз бериш чоғида озчилик тарафда қолган судья ажримни имзолаб, ўзининг алоҳида фикрини ёзма тарзда баён этишга ҳақли.

Апелляция инстанцияси судининг ажрими суд мажлиси залида ўқиб эшиттирилади ва дарҳол қонуний кучга киради.

Апелляция инстанцияси судининг ҳукми, ажрими уни чиқарган судга ёки бошқа судга чиқарилган кундан эътиборан беш суткадан кечиктирмай жинойт иши билан бирга ижро этиш учун юборилади.

Маҳкумни дарҳол қамоқдан ёки уй қамоғидан озод этиш учун асос бўладиган ҳукм, ажрим, агар маҳкум суд мажлисида иштирок этаётган бўлса, суд залида ижро этилиши лозим. Бошқа ҳолларда ҳукмнинг, ажримнинг кўчирма нусхаси ҳукм, ажрим чиқарилганидан кейин апелляция инстанцияси томонидан жазони ижро этиш муассасасининг маъмуриятига ёки маҳкумнинг яшаш жойидаги уй қамоғини ижро этиш ўз зиммасига юклатилган ички ишлар органига йигирма тўрт соатдан кечиктирмай юборилади.

Апелляция инстанцияси судининг хусусий ажрими

Апелляция инстанцияси суди ЖПК 298 ва 300-моддаларида назарда тутилган асослар мавжуд бўлган ҳолларда, шунингдек тегишли мансабдор шахсларнинг эътиборини суриштирув, дастлабки тергов ва суд муҳокамаси жараёнида йўл қўйилган камчиликларга қаратиш зарур бўлган тақдирда хусусий ажрим чиқаради.

Апелляция инстанцияси суди мажлисининг баённомаси

Апелляция инстанцияси судида суд мажлисининг котиби ЖПКнинг 426-моддасида назарда тутилган қоидаларга мувофиқ баённома юритади. Суд мажлисининг баённомаси юзасидан мулоҳазалар берилиши мумкин бўлиб, улар ЖПКнинг 427-моддасида назарда тутилган тартибда кўриб чиқилади.

Суд ажрими устидан берилган хусусий шикоятни, протестни кўриб чиқиш

ЖПКнинг 4972-моддасида кўрсатилган шахслар биринчи инстанция суди ажрими устидан ЖПКда назарда тутилган ҳолларда апелляция тартибида хусусий шикоят, протест беришга ҳақли.

Агар иш бўйича ҳукм чиқарилган бўлиб, бироқ хусусий шикоят ёки протест фақат биринчи инстанция судининг ажрими устидан берилган бўлса, суд ҳукм устидан апелляция шикояти, протести бериш учун белгиланган муддат ўтганидан сўнг ишни юқори судга юборади.

Суднинг ажрими устидан берилган хусусий шикоят, протест апелляция инстанцияси судида иш юритишнинг умумий қоидалари бўйича кўриб чиқилади.

Апелляция инстанцияси суди ишни биринчи инстанция судининг ажрими устидан берилган хусусий шикоят, протест бўйича кўриш натижалари юзасидан қуйидагиларга ҳақли:

1) биринчи инстанция суди ажримини ўзгаришсиз, хусусий шикоятни, протестни эса қаноатлангирмасдан қолдиришга;

2) биринчи инстанция суди ажримини бекор қилишга ва ишни янгидан судда кўриб чиқиш учун юборишга;

3) биринчи инстанция суди ажримини бекор қилишга ва ЖПКда белгиланган асосларга мувофиқ ишни прокурорга юборишга;

4) биринчи инстанция суди ажримини бекор қилишга ва амнистия актини қўллашга;

5) биринчи инстанция суди ажримини бекор қилишга ва иш юритишни тугатишга;

6) биринчи инстанция судининг хусусий ажримини бекор қилишга;

7) биринчи инстанция суди ажримини ўзгартиришга.

Апелляция инстанцияси судининг биринчи инстанция суди ажрими устидан берилган хусусий шикоят (протест) бўйича чиқарган ажрими узил-кесилдир.

Апелляция инстанцияси судида ишни кўшимча кўриш

Баъзи маҳкумларга дахли бўлган, белгиланган муддатда юборилган апелляция шикояти ёки протести бирор сабабга кўра апелляция инстанцияси судига бошқа маҳкумларнинг жинойт иши кўриб бўлинганидан кейин келиб

тушса ёки ўтказиб юборилган муддат ЖПКнинг 4975-моддасида назарда тутилган тартибда суд томонидан тикланса, шунингдек маҳкумнинг, унинг ҳимоячисининг ёки қонуний вакилининг апелляция шикоят, ушбу маҳкумга доир иш процесснинг бошқа иштирокчиси берган апелляция шикоят ёхуд апелляция протести бўйича кўриб чиқилганидан сўнг келиб тушган бўлса, апелляция инстанцияси суди бундай шикоят ёки протестни кўриб чиқиши ва у бўйича ажрим чиқариши шарт.

Агар ишни кўшимча кўриш чоғида апелляция инстанцияси суди томонидан чиқарилган ҳукм, ажрим илгари чиқарилган ҳукмга, ажримга зид бўлса, апелляция инстанцияси суди кассация тартибида протест киритиш тўғрисидаги масалани ҳал этиш учун ишни Ўзбекистон Республикаси Олий суди раисига юборади.

Ишни кўшимча кўриш тартиби кечикиб келиб тушган хусусий шикоятни ва протестни ҳал этиш учун ҳам қўлланилади.

Апелляция инстанцияси судининг ҳукми, ажрими устидан шикоят бериш

Апелляция инстанцияси судининг ҳукми, ажрими устидан кассация тартибида шикоят, протест берилиши мумкин.

Таклиф ва тавсиялар. Прокурорнинг музокарага тайёрланиши учун, агар судланувчи қамоқда бўлса кўпи билан 10 кун, очикда бўлса кўпи билан бир ой белгиланиши керак. Амалиётда прокурорлар музокарага ойлаб тайёрланишади, хатто шахс қамоқда бўлса ҳам.

Суд ҳукми эълон қилинганидан кейин шикоят бериш муддати 20 кун, агар шикоят ёки протест берилмаса шикоят ёки протест бериш ҳукуқи бўлмайди, шу сабабли деярли ҳар қандай иш бўйича шикоят берилмоқда шунинг учун иш хажми кўпайишига сабаб бўлмоқда.

Масалан, Б.Г.Бардамов қонуний кучга кирган суд қарорларини қайта кўриб чиқишни амалга оширувчи суд инстансияларини чеклашни мақбул деб ҳисоблайди ва ҳукмларни суд назорати тартибида қайта кўриб чиқишни бекор қилишни таклиф қилади [3].

Юридик адабиётларда жинойт процессда текшириш жараёнларининг ҳаддан ташқари кўплиги ҳақида фикр ҳам мавжуд.

Ўз навбатида, ушбу босқич характерининг эксклюзивлигини В.Вандышев қуйидаги далиллар билан изоҳлайди: 1) қонуний кучга кирган суд қарорларининг қонунийлиги, асослилиги ва адолатлилигини текшириш; 2) кўрилаётган иш юритишни қўзғатиш учун аниқ процессуал асосларнинг мавжудлиги; 3) суд қарорларини текшириш субъектининг янги очилган ҳолатларга боғлиқлиги; 4) процессуал ҳуқуқнинг айрим умумий қоидалари ва қоидалари доирасидан чиқариб ташлаш; 5) янги очилган ҳолатлар бўйича иш

юретишнинг тузилиши ва процессуал тартиби; 6) янги очилган ҳолатлар бўйича ишни кўраётган суд органлари ваколатларининг тор доираси; 7) кўриб чиқиладиган босқичдаги қарорларнинг ўзига хос хусусиятлари ва бошқалар [4].

Биз О.А.Сухова, Т.Ю.Саргаеванинг мунозарада томонларнинг иштирок этиш қоидалари, ҳимоя қилган тарафга охириги сўзлашиш имконияти кўринишидаги процессуал устунликларни таъминлайдиган, бу ҳар доим ҳам фойдалироқ бўлади, деган фикрига кўшилаемиз. аслида ҳимоя қилувчи томон қарама-қарши томонга нисбатан ноқулай аҳволда бўлганлиги сабабли [5].

Н.В.Сидорованинг фикри қизиқ, у апелляция суди мажлисида “иштирокчиларнинг чиқишлари кетма-кетлигини белгилашда уларнинг позицияларининг яхлитлигини ҳисобга олиш керак, масалан, судланувчи ва унинг ҳимоячиси. ким шикоят қилганини ҳисобга олган ҳолда бирин-кетин гапиринг” деб таъкидлаган.[6].

ТАКЛИФ КИЛИНАДИ

1. Суд қарорларини қайта кўриб чиқишнинг қуйидаги тартибини белгилаш таклиф этилмоқда:

- апелляция тартибида иш юретиш - биринчи инстанция судининг қонуний қучга кирмаган суд қарорлари устидан берилган шикоят ва протестлар юзасидан, бунда шикоят предмети иккаласи ҳам бўлади. қонун ва ҳақиқат масаласи

- кассация иш юритуви - суднинг қонуний қучга кирган, апелляция тартибида кўриб чиқиши мумкин бўлган қарорлари устидан шикоят ва протестларга нисбатан, бунда кўриб чиқиш предмети фақат моддий ва процессуал ҳуқуқ нормаларини тўғри қўллаш масаласи бўлади. Кассация ишини юретишдан мақсад қуйи судлар фаолиятининг қонунийлигини ушбу шартга жавоб бермайдиган қарорларни бартараф этиш орқали таъминлашдан иборат бўлади. Масаланинг ички жинойт-процессуал қонунчилигида бундай ҳал этилиши апелляция ва кассация ишининг предмети ва чегараларини фарқлаш имконини беради.

ФҲЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РҲЙҲАТИ:

1. Ўзбекистон Республикаси Жинойт-процессуал кодекси. – Т., “Адолат”, 2021.
2. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2021 йил 20 апрелдаги “Судлар томонидан жинойт ишларни апелляция тартибида кўриш амалиёти тўғрисида”ги 13-сонли қарори.

3. Бардамов Б.Г. Сущность, содержание и значение кассационного производства в российском уголовном процессе. М.: Юрлитинформ, 2013. – 168 с.

4. Вандышев В.В. Уголовный процесс. Общая и Особенная части: учебник для юридических вузов и факультетов / Межрегиональный институт экономики и права. – М.: «Контракт», 2010. – 720с.

5. Сухова О.А., Саргаева Т.Ю. Прения сторон в суде апелляционной инстанции по уголовному делу и проблемы участия в них стороны защиты // ОГАРЁВ-ONLINE. Научный журнал на тему: Языкознание и литературоведение, Право, Экономика и бизнес, СМИ (медиа) и массовые коммуникации, Социологические науки. – 2017. – <https://cyberleninka.ru/journal/n/ogaryov-online>.

6. Сидорова Н. В. Апелляция в системе производств в суде второй инстанции в уголовном процессе России. – Томск: Изд-во НТЛ, 2005. – 244 с.